

The development of the modern system of education, predefined by drastic alternations in the major spheres of life of the country, pulls out new requirements to the content of pedagogical activity. The task of music education is the education of professional able to propagandize musical art. For this purpose he needs to acquire the enormous amount of theoretical and performing knowledge and skills. The accumulation of experience of productive professional activity in the situations of necessity of permanent solving of pedagogical tasks, acquisition of adroitness on the basis of general and special knowledge of performing methodical activity results in the achievement of pedagogical mastery, and brings a teacher to the greatest standards of pedagogical activity. Therefore this article reveals the directions of forming of pedagogical mastery of future music teachers in the process of their performing activity. Also the theoretical works of many scientists are analysed in the article (I. Bieliavskyi, M. Diachenko, V. Slaktionina, O. Piekhota, V. Rybalka, V. Semychenko, S. Sysoieva, V. Serikova et al), that examine the process of pedagogical mastery as a means of self-perfection of individual potential of personality. The interpretation of integrity of educational process was done by the scientists of musical pedagogical field of education. The attempts to consider the process of performing activity in integrity find the reflection in the progressive ideas of prominent figures-musicians (N. Hrodzenska, D. Kabalevskyi, M. Leontovych, D. Lokshyn, E. Davydova, V. Shatska and others). Theoretical and practical positions developed in their personal experience, are actual for modern scientists and musicologist researches (L. Archazhnikova, L. Barenboim, N. Bielaia, N. Muzii, V. Mutsmakher, O. Oleksiuk, H. Padalka, O. Rostovskyi, O. Rydnitska, N. Terentieva, O. Sholokhova, A. Zaitseva, L. Masol, L. Vyhotskyi, B. Asafiev). Also the features, and basic levels of forming the motivation to playing the musical instruments, in particular fortepiano, and their quality description are given. Thus, the system of knowledge and abilities, obtained in a period of performing activity, must become the basis for forming, exposure and measuring of future teachers creative and value experience and professionalism.

Key words: performing activity, professionalism, piece of music, musical intonation, musical education, musical culture, interpretation, creative self-expression.

УДК 378.147.134:78

DOI: 10.32626/2309-9763.2019–26–2.84-89

Тетяна Карпенко
Tetiana Karpenko

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

PEDAGOGICAL REQUIREMENTS FOR FORMATION OF CONCERTMASTER COMPETENCE OF FUTURE MUSIC TEACHERS

У статті характеризуються педагогічні умови формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики, зокрема концертмейстерської, які обумовлюють високий рівень підготовленості фахівця до реалізації своїх професійних функцій у закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: фахова підготовка, педагогічні умови, майбутній вчитель музики, компетентність, концертмейстер, професійний розвиток знання, уміння.

Проблема професійної підготовки майбутнього вчителя у наш час набуває першорядного значення. Втілення концепції освіти відповідно до Державної національної програми “Освіта” (Україна ХХІ століття), Національної доктрини розвитку освіти в Україні (2001 р.) та Закону України “Про вищу освіту” (2002 р.), зорієнтованих на оновлення всіх ланок навчання і виховання підростаючого покоління, передбачає теоретичне обґрунтування підготовки

висококваліфікованих фахівців, які б відповідали потребам сучасної школи [1; 2]. У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває проблема формування компетентності майбутнього вчителя музики, яка виступає як здатність особистості відповідно до суспільних вимог та ціннісних орієнтацій. Рівень сформованості фахової компетентності характеризує ступінь підготовленості вчителя музики до музично-освітньої роботи в закладах загальної середньої освіти, виступає передумовою ефективності його педагогічної діяльності. Фахова компетентність є ланкою вдосконалення набутого інтелектуального й практичного досвіду, пошуку ефективних шляхів підвищення педагогічної майстерності, виявлення педагогічних умов формування фахівців. Цим і пояснюється актуальність теми статті.

У науковій літературі компетентність учителя досліджувалася здебільшого у сфері педагогічної діяльності (О. Бігич, Н. Кузьміна, А. Маркова, О. Мармаза, О. Овчарук, Р. Рогожнікова, О. Савченко, В. Стрельников, А. Хуторської), а також у галузі виховання комунікативної компетентності (С. Макаренко, Л. Петровська).

Професійні якості вчителя музики були предметом дослідження О. Краснової-Соколової, Т. Левшенко, В. Муцмахера, Г. Найдьонишевої. Частково компетентність висвітлювалася у низці праць, присвячених питанням фахової підготовки майбутнього учителя музики. Зокрема, розглядалися сутність педагогічної діяльності вчителя музики (Е. Абдулін, Л. Арчажникова, В. Орлов, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.), його музично-педагогічної культури (К. Васильковська, В. Мішеченко, А. Растрігіна, Р. Тельчарова); особливості виконавської підготовки (Л. Василенко, Л. Гусейнова, Н. Згурська, В. Крицький, І. Мостова, Г. Ніколаї, О. Щербініна), засвоєння музично-педагогічних знань (Е. Карпова, І. Малашевська, Н. Провозіна), виховання ціннісних орієнтацій (В. Волкова, В. Дряпіка, Н. Свещинська). Однак питання формування саме фахової компетентності майбутнього вчителя музики розглядалося здебільшого опосередковано.

Аналіз науково-методичної літератури виявив, що багато питань із формування концертмейстерської компетентності майбутнього вчителя музики залишилися поза увагою дослідників. Зокрема, не розкрито педагогічні умови її формування. Тому *метою статті* є розкриття педагогічних умов концертмейстерської компетентності майбутнього вчителя музики. Педагогічні проблеми, що виникають у процесі фахової підготовки студентів, є відображенням суперечностей між зростаючими вимогами до розвитку ключових компетентностей учнів та усталеною практикою формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики у закладах вищої педагогічної освіти; між необхідністю становлення фахової компетентності майбутнього вчителя музики і відсутністю у системі підготовки вчителів відповідного методичного забезпечення; між теоретичною і практичною підготовкою студентів та їх здатністю реалізувати набуті знання і вміння у педагогічній діяльності. Ключем до розв'язання низки проблем є цілеспрямоване формування всіх складових фахової компетентності майбутнього вчителя музики.

У філософії поняття “умова” визначається як категорія, у якій відображається відношення речі до тих чинників, завдяки яким вона виникає і існує. Особливістю умови є те, що вона сама собою, без діяльності не може перетворитися на нову дійсність, продукувати її, вона лише створює можливість нової речі як зумовленої [3, с. 531]. Під педагогічними умовами розуміють обставини процесу навчання і виховання, які забезпечують досягнення наперед поставлених цілей [4, с. 36.].

Конкретизуючи таке визначення щодо завдань цього дослідження, можна зазначити, що педагогічні умови, які сприяють становленню і розвитку концертмейстерської компетентності вчителя музики – є просторово-освітнім середовищем, в якому вдало протікають процеси навчання, виховання і саморозвитку педагога, формуються професійно значущі концертмейстерські вміння, якості і властивості особистості, обумовлюючи високий рівень підготовленості фахівця до реалізації своїх професійних функцій у ЗЗСО.

У результаті вивчення наукової і методичної літератури в аспекті досліджуваної проблеми, а також узагальнення особистого досвіду роботи автора дослідження як викладача

концертмейстерського класу педагогічного університету, ми дійшли висновку, що розвиток концертмейстерської компетентності вчителя музики досягається за комплексної реалізації психолого-педагогічних, організаційних і музично-дидактичних угруповань педагогічних умов.

Педагогічні умови розвитку концертмейстерської компетентності студентів-музикантів

Назва групи педагогічних умов	Педагогічні умови
Психолого-педагогічні умови	Орієнтація навчально-виховного процесу в концертмейстерському класі педагогічного вишу на спрямування і розвиток у студентів професійної компетентності в акомпаніаторсько-виконавській діяльності. Перехід майбутнього вчителя музики з позиції об'єкту виховання і навчання на позицію суб'єкта педагогічної діяльності. Усвідомлення і розуміння потенційними фахівцями важливості розвитку і вдосконалення концертмейстерської компетентності як необхідного елементу професійного розвитку і невід'ємного компоненту якісної професійної підготовки до майбутньої музично-педагогічної діяльності.
Організаційні умови	Створення художньо-естетичного середовища на рівні ЗВО, факультету, відділення. Освоєння майбутніми вчителями музики практики виконавсько-концертмейстерської роботи. Здійснення міжпредметних зв'язків на змістовому і технологічному рівнях.
Музично-дидактичні умови	Множинність і варіативність навчально-педагогічного репертуару студентів. Оптимальне поєднання ефективних методів і прийомів, що відображають специфічний характер концертмейстерської діяльності педагога-музиканта.

Розглянемо групу психолого-педагогічних умов. Численні дослідження різних моделей професійної праці так чи інакше базуються на положенні С. Рубінштейна про два способи життя і можуть бути об'єднані у дві групи: 1) модель адаптивної поведінки; 2) модель професійного розвитку. Основна мета моделі адаптивної поведінки полягає у формуванні умінь людини "вписатися" в навколишню дійсність. У моделі професійного розвитку основний акцент переноситься на становлення умінь "вийти" за межі безперервного потоку повсякденної практики; бачити, усвідомлювати і оцінювати різні проблеми, конструктивно вирішувати їх відповідно до своїх ціннісних орієнтацій, розглядати будь-яку складність як стимул до подальшого розвитку [5, с. 6].

Результат професійної підготовки студентів-музикантів до концертмейстерсько-виконавської діяльності, який здійснюється в процесі вивчення фахових дисциплін, може бути висвітлений в повній мірі за допомогою поняття "концертмейстерська компетентність", оскільки її становлення і розвиток, на наш погляд, детерміноване наявністю наступних чинників:

- зміст навчальної діяльності орієнтований не на подачу готових знань, а на спрямування студентів знаходити ці знання і застосовувати їх у своїй практичній діяльності;
- використання у навчально-виховному процесі технологій навчання, які охоплюють такі функції: ініціювання активності студентів; оволодіння способами продуктивної діяльності; стимулювання мотивації творчості; забезпечення розвитку критичності мислення, обміну ціннісними думками; активізування співпраці в колективній роботі;
- особливе місце і роль викладача в педагогічному процесі, який виконує функції вчителя, вихователя, організатора, керівника пізнавальною діяльністю, процесом самоосвіти і самовиховання учнів.

Орієнтація процесу концертмейстерської підготовки майбутніх учителів музики на сприяння становлення і розвитку їх професійної компетентності обумовлює необхідність

зміни характеру взаємодії викладача зі студентами. Йдеться про переосмислення позицій педагога, який повинен стати більшою мірою “координатором” і “наставником”, ніж безпосереднім джерелом знань і інформації. Зміна професійної позиції педагога призводить до того, що студент виступає як партнер у процесі навчання, причому як такий, що має певний життєвий досвід. З об'єкта навчання він стає суб'єктом, що активно включається в процес навчання і самостійно спрямовує свої інтелектуальні і вольові зусилля на вирішення тих або інших навчальних і професійних проблем і завдань.

Ефективність професійного розвитку майбутніх учителів музики тісно пов'язана з розумінням студентами-музикантами значення концертмейстерської діяльності, з усвідомленням важливості процесів, що вивчаються, для майбутньої діяльності. Вирішення питання про необхідність концертмейстерських знань у житті і професії створює реальну основу для подолання труднощів у навчанні, стимулює потребу в пізнанні, а відтак загалом позитивно впливає на процеси становлення і розвитку компетентності фахівця.

Певною програмою реалізації такої умови в навчально-виховному процесі можуть служити: розкриття педагогом соціальної і практичної значущості музично-педагогічної діяльності; формування і підтримка позитивного і зацікавленого ставлення студентів до процесу пізнання; тісний зв'язок освітнього процесу у виші з практичною діяльністю, різноманітність навчального матеріалу і прийомів роботи.

Охарактеризуємо організаційну групу педагогічних умов. Одним із важливіших чинників, що багато в чому визначають успішність професійного розвитку студентів-музикантів, є освоєння ними цінностей і нормативів соціальної і професійної культури. При цьому надзвичайно важливо, щоб у цьому процесі майбутній фахівець міг реалізувати свій творчий потенціал. У зв'язку з цим створення художньо-естетичного середовища на рівні закладу вищої освіти, факультету, відділення виступає необхідною умовою, яка сприяє розвитку концертмейстерської компетентності майбутніх педагогів-музикантів.

Залучення студентів до різних видів мистецтв за допомогою організації виставок і концертів, знайомства учнів із діяльністю тих або інших творчих колективів, створення обстановки, комфортної для задоволення духовних потреб і інтересів не тільки сприятимуть розвитку гармонізації особистості майбутніх педагогів-музикантів, але й створюватимуть необхідну базу для всебічного самопізнання і саморозкриття творчих сил потенційних фахівців.

Неодмінною умовою розвитку концертмейстерської компетентності студентів-музикантів є комплексна організація освітнього процесу, яка передбачає поєднання теоретико-практичної аудиторної роботи і концертмейстерської практики.

Слід зазначити, що визначальним чинником особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя музики виступає саме оволодіння практики концертмейстерської роботи, що дозволяє сформувати ставлення студента до конкретної професійної реальності, визначитися в системі власних професійних очікувань і цінностей. Освоєння практики концертмейстерської роботи може йти у двох напрямках: по-перше, маємо ширше використовувати різноманітні форми виконавського мистецтва (концерти, бесіди про музику, конкурси пісень з шкільного репертуару, огляди художньої самодіяльності), по-друге, необхідно якомога більше брати участь у різних формах освітнього процесу концертмейстерського класу (робота над шкільним пісенним репертуаром, спільна музично-виконавська діяльність, читання з аркуша, підбір на слух, транспонування, імпровізація).

Необхідною умовою успішного виховання і навчання студентів-музикантів у концертмейстерському класі педагогічного вишу є реалізація міжпредметних зв'язків. У процесі професійно-педагогічної підготовки фахівця вони виконують декілька функцій: виховну (виробляють позитивний вплив на формування особистості загалом, активізують мислення, пізнавальну самостійність студента), розвивальну (розширюють предметне пізнання, тобто сприяють перенесенню знань з однієї навчальної ділянки в іншу), детермінувальну (підвищують продуктивність психічних процесів учнів).

Забезпечуючи в сукупності фундамент практичної підготовки майбутніх учителів музики, всебічні міжпредметні зв'язки конкретизують, уточнюють і збагачують раніше утворені музичні поняття і музично-слухові уявлення, дозволяють поєднати різні професійні навички і уміння, набуті студентами в класах основного і додаткового музичного інструмента, вокально-хорових дисциплін а також на заняттях з дисциплін культурологічного, музично-естетичного і музично-теоретичного циклів, створюючи умови для комплексного бачення і вирішення проблем у практичній музично-виконавській діяльності.

Зазначимо, що в концертмейстерському класі, через його специфіку, найяскравіше виявляється взаємозв'язок між виконавською і теоретичною підготовкою студентів-музикантів: вирішальну роль в оволодінні уміннями транспонувати і підбирати на слух музичний твір грає ґрунтовне засвоєння майбутніми вчителями музики курсу гармонії і уміння застосовувати ці знання в своїй діяльності; акомпанування солісту і виконання пісні з шкільного репертуару під власний супровід передбачає знання закономірностей і естетичних норм вокального виконання, розуміння будови музичного твору, його жанрових, стилістичних і фактурних особливостей, що вимагає знань з історії і теорії музики. Розуміння семантики музичної фонетики, уміння аналізувати музичну мову і передбачати звукові образи в їх інтонаційному і гармонічному багатстві, необхідні для вдалого читання з аркуша, також можливі лише за умови глибоких музично-теоретичних і практичних знань.

Оскільки концертмейстерська підготовка студентів-музикантів не має ґрунтового віддзеркалення у змісті освітнього процесу, оволодіння необхідними для вчителя музики видами концертмейстерської діяльності можливе і повинно здійснюватися у взаємозв'язку з теоретичними, музикознавчими і виконавськими дисциплінами. Такий підхід сприятиме підвищенню рівня загальнопедагогічної підготовки вчителя, органічного поєднання суто спеціальних і загальнопрофесійних знань та умінь.

Перейдемо до розгляду групи музично-дидактичних умов.

Відправною точкою педагогічного процесу у концертмейстерському класі є робота над музичним твором. У зв'язку з цим, на всіх етапах професійної підготовки студентів, при здійсненні усіх видів концертмейстерської діяльності істотне значення належить вміло підбраному художньо-виконавському репертуару майбутнього вчителя музики.

Однією з педагогічних умов професійного розвитку і виховання музиканта в концертмейстерському класі є умілий відбір “навчального” матеріалу, який вимагає дотримання таких вимог, що висувують до його змісту:

- відповідність ступеня складності засвоєваних у концертмейстерському класі музичних творів професіонально-виконавським можливостям і ресурсам тих, хто навчається;
- постановка задач і розташування матеріалу, що вивчається, за принципом рівномірної еволюції зростаючої складності;
- багатоплановість репертуару, що включає вокальну, хорову, симфонічну і камерну музичну літературу;
- органічне поєднання творів академічної орієнтації і творів різних епох, стилів і жанрів шкільної програми з музики;
- різноманітність, яскравість музичного репертуару, здатного збудити стійкий інтерес і емоційне співпереживання студентів.

Розгляд проблеми професіонального розвитку майбутнього вчителя музики у концертмейстерському класі педагогічного вишу тісно пов'язаний з питаннями пошуку ефективних методів навчання, які сприяють становленню інтеграційно-особистісних характеристик фахівця. Вивчення і аналіз широкого кола праць педагогів-музикантів, а також практичний досвід роботи показав доцільність виділення як істотної умови, яка багато в чому забезпечує успішність професійного дозрівання особистості учня, оптимальне поєднання наступних методів навчання: метод інтонаційно-стильового розуміння музики і моделювання художньо-мистецького процесу; метод “монографічного” вивчення музичних творів; методи проблемного

навчання; метод ескізного освоєння навчально-педагогічного репертуару; метод педагогічної оцінки і самооцінки творчої діяльності.

Виконання вищезгаданих вимог одночасно дає змогу вирішувати завдання, що сприяють виробленню у майбутніх учителів музики необхідних для професійної діяльності виконавських навичок; створюють міцний фундамент для їх подальшого творчого розвитку; дозволяють менш підготовленим студентам перейти на вищий рівень підготовленості до практичної діяльності у ЗЗСО; розширюють загальний художній світогляд учнів, збагачують їх музичний інтелект, сприяють накопиченню творчого багажу для роботи з дітьми, позитивно впливають на процеси професійного розвитку.

Список використаних джерел

1. Державна національна Програма "Освіта". Україна XXI століття. К. : Райдуга, 1994. 61 с.
2. Закон України "Про освіту". К. : Освіта, 1996. 36 с.
3. Філософський словник / за ред. В.І. Шинкарука. К. : Головна редакція укр. рад. енциклопедії, 1973. С. 531.
4. Новиков А.М. Как работать над диссертацией (пособие в помощь начинающему педагогу-исследователю). М : Педагогический поиск, 1994. С. 36.
5. Компетентностный подход в педагогическом образовании: Коллективная монография / Под ред. В. А Козырева, Н.Ф. Радионовой, А.П. Тряпицыной. СПб. : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2005. С. 6.

Pedagogical requirements for professional competence of future music teachers are highlighted in the article, in particular, concertmaster's skills which stipulate the high level of specialist training necessary to fulfill their professional functions at secondary school.

Investigation of the issue of professional development of the future music teacher in concertmaster classes of higher education teachers' training establishments is closely linked with the search for effective teaching methods that contribute to the development and integration of the specialist's personal characteristics. A wide range of music teachers' works have been studied and analyzed. Practical experience also shows the expediency of selection of the essential conditions that largely ensure the success of the student's professional maturation, the optimal combination of the following teaching methods: the method of intonational and stylistic understanding of music and simulation of artistic and creative processes; the method of "monographic" study of musical works; problem setting methods of education; the method of development of educational and pedagogical repertoire; method of pedagogical evaluation and self-assessment of creative activity.

The fulfillment of the above-mentioned requirements simultaneously allows one to solve the tasks that help develop future music teachers' special skills necessary for their professional practice; create a solid foundation for their further creative development; allow less trained students to move to a higher level of competence for practical work at school; broaden the general artistic outlook of students, enhance their musical intelligence, collect creative tools for working with children, and positively affect the processes of professional development.

Key words: professional training, pedagogical requirements, future music teacher, competence, concertmaster, professional development, skill.